

Fərhad XUBANOV
Pedaqoji elmlər üzrə fəlsəfə doktoru

EL ŞAİRİ HƏSƏNƏLİ TƏHMƏZOĞLU

Bu bir həqiqətdir ki, dünyaya gələn insanların əksəriyyəti köçünü çəkənə kimi bir peşenin, bir sənətin sahibi olublar. Elələrini də tanıyırdı ki, Tanrının ona şəxsən bəxş etdiyi bir neçə nemətlə yaddaşlarda qalıb. Söhbət qaraçöplülərin şair, aşıq və axund kimi xatırladığıları Həsənəli Təhməz-oğlundan gedir.

Həsənəli Təhməz oğlu Həsənov 1933-cü ildə Qaraçöpün Düzəyrəm kəndində anadan olub. Erkən yaşlarından saz-sözə könül verən bu qarabəniz oğlan orta təhsilini başa vurduqdan sonra kən-

din ictimai-mədəni həyatında yaxından iştirak edib. Mədəniyyət evində kitabxana müdiri işləyib. Vaxtaşırı qaraçöplülərin toy-düyün məclislərini şən-lən-dirib. Ömrünün son illərini Düzəyrəm kənd məscidinin axundu olaraq xalqının dini ayin və mərasimlərində yaxından iştirak edib. Məscidin nəzdində mədrəsə açaraq uşaqlara “Quran”ı öyrədib.

Cavan yaşlarında şeirlərini “Bəhrüz” təxəllüsü ilə yazıb. Sonralar şeirləri “Sovet Gürcüstanı”, “Sabah” qəzeti, “Dan ulduzu”, “Qaraçöp” ədəbi- etnoqrafik toplusunda “Təhməzoğlu” imzası ilə işıq üzü görüb.

Humanizm H.Təhməzoğlu yaradıcılığının ən səciyyəvi xüsusiyyətləridir. Şairin fikrincə, həyatın gözəl olması üçün öncə insanın əməli gözəl olmalıdır. Onun şeirlərində bu gözəllik sadəcə tərənnüm çərçivəsində qalmayıb, insanların əməlləri ilə bağlı şəkildə verilir. Mərdliyin, sarsılmaz vüqarın, əməksevərliyin uca tutulduğu bir zəmanədə sadalanan fəzilətlər ədibin yaradıcılığında böyük məna kəsb edir:

*İnsan odur, hər odlara qalana,
Yaxşılıq eləyə ölənə kimi.
Öləndə də əyilməyə vüqarı,
Mərdanə söyləyə ölənə kimi.*

*Dağlardan bac ala, girə yarışa,
Tər tökə, zəhmətə başı qarışa.
Hatəm kimi səxavətə alışa,
Acından ölməyə ölənə kimi.*

Həyata yeni mövqeydən yanaşan Təhməzoğlu həqiqətən bir çox şeirlərini açıq bəyan edir. Telli sazın zil səsini qoruyan ustad həyat ritminin də pozulmasını istəməyib. Önemlisi odur ki, əsl humanist olaraq bir millət çərçivəsindən çıxıb bəşərin də qayğısına qalıb:

*Mətləbim aydındı hər yetən kəsə,
Sazımın zil səsi enməsin pəsə,
Aləmin yön işi dönməsin nəsə,
Başar da görməyə ölənə kimi.*

Bu yerdə dahi S.Vurğunun məşhur bir kəlamını xatırlatmaq yerinə düşər: “Humanizm yalnız məhəbbət deyil. O, eyni zamanda məhəbbəti yaşatmaq üçün cəbhədə döyüşən müsəlləh bir əsgərdir”. Həyatı boyu insanı, insanlığı hər şeydən uca tutan H.Təhməzoğlu humanizm cəbhəsinin sadıq əsgəri olubdur, desək onun əvəzsiz xidmətlərini düzgün qiymətləndirmiş olarıq.

Sənətkarın “Bilməsə”, “Mən”, “Çəkərlər”, “Demişəm” rədifli qoşmaları hikmətin yükünə, didaktik dəyərinə görə seçilir. Xüsusən, əxlaqi-mənəvi dəyərlərimiz olan namus, qeyrət anlayışları yüksək məziyyətləri ilə açıqlanır. Haqq yolunu, el yolunu seçərək onun qeyrətini çəkən kəslər təqdir olunur:

*Təhməzoğlu, haqdı sözlərin sənin,
Dolanım başına haqqı seçənin.
El yolunda namus, qeyrət çəkənin,
Öpüb əllərini, gözə çəkəram.*

Heç şübhəsiz, ədibin poeziyasında səslənən belə ibratamız kəlamı müasir əxlaq tərbiyəsində öz əhəmiyyətini saxlayır və bundan sonra da saxlayacaqdır.

“Mərdə başım qurban, canım sadağa”, – deyən H.Təhməzoğlu mərdi, mərdliyi nəcib əxlaqi keyfiyyət, kişiliyin rəmzi kimi yüksək dəyərləndirir, namərdi, namərdliyi rəzil əməl kimi pisləyib tənqid edir.

Bu təzadlar içərisində hər kəs öz mənəvi kamilliyini tapmasa, etdiyi çirkin əməllər ömrü boyu ona baş-qaxıncı olacaq:

*Hərcayılar uyar həvvi-hədyana,
Əvəzində zəhri-qəza çəkərlər.
Mərd açar meydanı, gəzər dünyanı,
Adını söhbətə, saza çəkərlər.*

*Namərd bir şeytandı, adını bilməz,
Arıflar, aqillər sirrinə yetməz.
Atalar sözüdür, yaxşılıq itməz,
Pisliyi həmişə üzə çəkərlər.*

Bəndlərdən göründüyü kimi, müdrik sənətkar atalar sözü və məsələləri öz fikir və düşüncəsinin ifadəsinə çevirməyi bacarmışdır. Əlbəttə, bu məziyyətləri onun poeziyasını oxunaqlı edən amillərdən biridir.

H.Təhməzoğlu şeirlərinin bir qismini poeziyasında əbədiyaşar bir mövzuya – məhəbbətə, tanrının incə məxluqu olan gözəllərə həsr edib. “Vurursan”, “Ötrü”, “Ağrın alım” gəraylıları bu qəbildəndir. Sənətkarın tərənnüm etdiyi aşiq-məşuqə klassik sevgiləri xatırladır. Sevgilisindən müsbət cavab almağa da, nazü-qəmzəsi bağrının başını deşsə də bu cəfa lirik “mən”ə xoşdur:

*Görənlər qələm qaşını,
İtirir ağıl-huşunu.
Qəmzən bağrımın başını,
Dəlib-deşdi, ağrın alım.*

*Niyə qoydun yarıda-yasda,
Təhməzoğlu ağlar asta.
Ox da vursan sinəm üstə,
Mənə xoşdu, ağrın alım.*

Çünki sevgidə naz gərəkdir, sevginin nazı gözəldir. Bu olmasa, hər kəs məhəbbət əhli ola bilməz.

Sənətkarın “Gedəndə”, “Demişəm” rədifli qoşmaları onun şəxsiyyətini, mənəviyyatını səciyyələndirmək baxımından dəyərli poetik nümunələrdir. O, mübaliğəsiz üzü nur, sözü nur bir insan idi. Heç kəsi incidib keyfinə dəyməzdi, əksinə şirin sözü, ağıllı məsləhəti, ağır duruşu,

ləngərli gəlişi ilə könüllərə yol tapardı. Aşığın, aşılığın ədəb-ərkanına uyğun olaraq qız-gəlinlərə anam-bacım, igidlərinə başımın tacı deyərdi:

*Bu qoca dünyaya gəldim, gəlmədim,
Kim deyər, sözümü acı demişəm.
Körpə balalara əyilib başım,
Özümdən böyüyə hacı demişəm.*

*Aşıq olub hər diyarı gözəli,
Çıxıbdı qarşıma ellər gözəli.
Qızlar köçürmüşəm, bərli-bəzəkli,
Gələn gəlinlərə bacı demişəm.*

*Təhməzoğlu çox olubdu həvəsdə,
Çalib telli sazın sinəsi üstə.
İgidlər görmüşəm toyda-məclisdə,
Hamısına başımın tacı demişəm.*

O, aşılıq sənətinə qazanc ardınca gəlməmişdir. Əslində peşəkar aşılıq iddiasında da deyildir. Ancaq bu bakirə sənətin vurğunu idi. Odur ki, təbi coşanda könül verdiyi durnaboğazlısıyla könüllər fəth edib, qohum-qardaşın xeyir işlərini şənləndirərdi:

*Təhməzoğlu, çal sazını,
Dinləsinlər avazını.
Ürəkdən qopan sözünü,
Dastan eylə eldən ötrü.*

H.Təhməzoğlu bədii yaradıcılığının bir hissəsini müasirləri ilə söz yarışına çıxdığı deyişmələr təşkil edir. Həmin söz sınaqlarında istedadlı tərəf-müqabil kimi böyük nüfuz qazanardı. El şairləri Ağabala Mahmudov, Həsən Sadıqlı, Mədəd Məmmədov, Cavad Həsənoğlu və başqaları ilə dəfələrlə söz sınağına çıxıb. Sənətkarın ciddi mühakimə tələb edən deyişmələri oxucuları arasında milli-mənəvi dəyərlərimizə hörmət və qayğıni birə-min artırardı. Ustad aşiq Teymurun məşhur bağlamasına açıqlama verdiyi “Olar” rədifli qoşması əsl sənətkar hazırcavablığına görə diqqəti çəkir:

*Təcrübə eylədim, gördüm, inandım,
Xəsisə hər şeydən var şirin olar.*

*Comərd süfrəsindən yolçular doyar,
Mərdə namus, qeyrət, ar şirin olar.*

*Namərd haray çəkər, düşəndə oda,
Görmədim dar gündə yetişsin dada.
Atalar sözüdür, bekar övlada
Atadan-anadan yar şirin olar.*

Nədənsə H.Təhməzoğlundan söz düşəndə kövrək xatirələr, səmimi görüşlər dil açır. 1980-ci illərin ortaları idi. Yanvar ayının ilk günəri olsa da, qışın soyuğu hiss olunmurdu. Həyatyanı sahəmdə – üzüm bağında işləyirdim. Bir də gördüm ki, darvazanın ağzında “Qaz-21” markalı “Volqa” maşın əyləşdi. Maşından 3-4 nəfər adam düşüb evə tərəf boylanırdı. Yaxınlaşanda ilk tanıdığım Camalov Ayat oldu. O, mənim ünvanıma gələn qonaqlara bələdçilik edərək bizə gətirmişdir. Sonra folklorşunas Elxan Məmmədini gördüm. Maşının arxa aynasında baş-baş verən iki saz diqqətimi çəkdi. Elxan müəllim öncə aşıq libasında ahıl olsa da, əzəmətli, cüssəli görünən şəxsi təqdim etdi.

– Fərhad müəllim, bilmirəm tanışsınız mı ya yox, bu dağgövdəli kişi Aşıq Əlixan Qarayazılıdır. Bax, bu nurani-pirani kişi də Aşıq Aslan Kosalıdır. Sonra yana çevrilərək, sükan arxasında əyləşən bu gənc də Aşıq Aslanın oğludur, – dedi.

Bir stəkan çay içənə qədər H.Təhməzoğlunun arxasınca göndərdiyim maşın da gəlib çıxdı... Məclisdəkilərə Həsənəli kişini Düzəyrəm kəndinin axundu kimi təqdim etdim. Qonaqların şərəfinə böyük süfrə açıldı. Az-çox yeməkdən sonra telli sazlar köynəkdən çıxıb dilə gəldi, nə gəldi. El havaları, meydan havaları bir-birinə qarışdı.

Aşıq Əlixan Qarayazılı bizim ailədə ilk dəfə olsa da, Qaraçöpdə dəfələrlə olduğunu, kəndin sayılıb-seçilən söz adamları, igidləri ilə yaxınlığını dilə gətirdi. Qaraçöp eli haqqında xoş sözlərini söylədi. Xeyli vaxtdan sonra söz H.Təhməzoğluna verildi. Hikmət yüklü bir müxəmməsdən sonra “Sarıtel” havasının sədaları məclisdəkilərin diqqətini çəkdi. Bu uğurlu çıxışdan sonra saz-söz bilicisi Elxan Məmmədli qayıtdı ki, a Fərhad müəllim, sən də “molla-molla” deyib bizi çaşdırırsan, bu kişi ki, əməlli-başlı aşıq-şair imiş. Əvvəllər H.Təhməzoğlu ilə dostluq əlaqələri olan Aşıq Aslan da Elxan müəllimin sözlərini bir daha təsdiq etdi.

Sözə qüvvət. Folklorşunas Elxan Məmmədli bir neçə gün Qarayazıda folklor ekspedisiyasının xətti ilə işgüzar səfərdə olduğundan sonra Qaraçöpdə də olmaq istədiyini Aşıq Aslan Kosalıya bildirib. Aşıq, səfəriniz uğurlu olsun, ancaq sizin hansı ünvanı düşəcəyinizi öz gözlərimlə

gördükdən sonra rahat olaram, – deyib. Bu istəklə də birlikdə Qaraçöpə təşrif buyurmuşdular.

Ömrümün son illərini kənd məscidində axundluq edən H.Təhməzoğlu dini hədis və ədəbiyyatları müntəzəm mütaliə edərdi. İslam dininin gözəlliyini, qayda və qanunlarını, mübarək Allah kəlamlarını mərəkələrdə söyləməklə kənd əhlinin fikir və duyğularını zənginləşdirər, könüllərə mərhəmət, qarşılıqlı məhəbbət aşılayırdı.

Haşiyə. Yaxşı yadımdadır, 1990-ci il qanlı 20 Yanvar hadisələri ilə əlaqədar xalqımızın dərdinə şərik olmaq üçün Qaraçöpdən Bakıya geniş tərkibli nümayəndə heyəti getmişdir. H.Təhməzoğlu da bu heyətə axund qismində qatılmışdı. Yanvar ayının son günləri idi. Şəhidlər Xiyabanına axışan insanlar öz ziyarətini Quran sədələri altında edirdilər. Həsənəli kişi mikrofonu yaxınlaşmış oradakı axundlara Qaraçöpdən gəldiyini və savab üçün “Quran” oxumaq istəyini bildirdi. Çox çəkmədi ki, Həsənəli molla mikrofonu dəvət aldı. Qaraçöplülərin hamısı heyrət içində idi. Belə bir möhtəşəm mərasimdə mikrofonla Quran oxumağın məsuliyyətini yaxşı bilirdilər. Dini mərkəzdən uzaq bir kənd axundunun titrək avazı qəmli könüllərə sanki mənəvi bir rahatlıq gətirdi. Eşidənlərin üzgözündəki məmnunluğu duymaq çətin deyildi...

Dünyanın hər üzünü görüb-götürən H.Təhməzoğlu yaxşı bilirdi ki, həyat müvəqqətidir, insan gec-tez öz əbədi məkanına qayıtmalıdır. Odur ki, sininin xəzan fəslində yazdığı “Keçirər” rədifli gəraylısı qəm notlarına köklənib ömrün son təbili kimi səslənir:

*Təhməzoğlu, gedir çağlar,
Xəzan vurur, solur bağlar.
Ürək dinər, könül ağlar,
Gözlərində yaş keçirər.*

Həyat və fəaliyyətinin şairlik, aşılıq, axundluq dönəmində Tanrının bu xoş bəndəsi halal yaşadı, mənalı gün-guzəran keçirdi. Beləcə, ömrünün kamillik zirvəsinə ucaldı və bu ucalığın şahidi əfsanəvi Qavri çayının zümzüməsində 1995-ci ildə doğulduğu kənddə əbədiyyətə – öz əslinə qovuşdu.